

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито організаційно-методичні основи співтворчості викладача і студента у навчально-виховному процесі. Виокремлено етапи формування художньо-сислової позиції студента у процесі інструментально-виконавської підготовки та педагогічні умови, спрямовані на успішну реалізацію його творчих можливостей у процесі навчальної взаємодії.

Ключові слова: організаційно-методичні основи, творча взаємодія, художньо-сислова позиція.

Модернізація сучасної освіти передбачає якісні зміни в її методології та змісті: формування нової духовної платформи освітнього процесу, зміни статусу і способу діяльності суб'єкта освітнього процесу, становлення суб'єкт-суб'єктних відносин, заміну репродуктивної педагогічної моделі на креативну. У цьому контексті значною мірою актуалізуються проблеми забезпечення творчої взаємодії викладача і студента у навчально-виховному процесі, оскільки саме від фасилітуючої підтримки викладача, його вміння організувати пізнавальні, оцінювальні та творчі дії студента залежить успішність реалізації творчого потенціалу майбутнього педагога-музиканта, здатного до інноваційної творчо-продуктивної діяльності, до організації художньо-творчої взаємодії з учнями.

Аналіз сучасних філософських (Н. Бахтін, В. Біблер, М. Губер, Ю. Лотман, М. Каган, С. Франк), методологічних (Г. Андреева, Є. Бондаревська, Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, В. Слассьонін), психологічних (Б. Ананьєв, І. Зимня, В. Кан-Калік, М. Левіна, О. Леонтьєв) підходів до трактування феномену взаємодії між педагогом і вихованцем; науково-методичних праць з питань встановлення творчих міжособистісних відносин між викладачем і студентами на засадах духовності, гуманізму, толерантності (Б. Асаф'єв, М. Боришевський, І. Зязюн, М. Каган, П. Кравчук, Т. Мальковська, Л. Уманський та інші); концептуальних положень теорії творчості, зокрема досліджень українських і зарубіжних учених про закономірності творчої діяльності (В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, М. Никандров, С. Сисоєва); механізмів творчого розвитку майбутнього педагога-музиканта (Е. Абдуллін, О. Арчажникова, Н. Гузій, А. Козир, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Рудни-

цька, О. Щолокова) свідчить про увагу науковців до проблеми співтворчості суб'єктів педагогічної взаємодії. Учені наголошують на необхідності творчо-партнерської педагогічної підтримки, рівності психологічних позицій, взаємодії за законами взаємної довіри, співпереживання, співтворчості [6].

Метою статті є висвітлення організаційно-методичних основ цілеспрямованого й педагогічно організованого процесу художньо-творчої взаємодії викладача і студентів у процесі інструментально-виконавської підготовки.

Одним зі шляхів узгодження змісту освіти із сучасними потребами суспільства є перетворення дидактичного середовища на гуманітарний простір, перехід від суб'єкт-об'єктних (функціонально-рольових) до суб'єкт-суб'єктних (особистісно-розвивальних) відносин у педагогічному процесі, що найбільш повно відповідають гуманістичній концепції сучасної мистецької освіти в умовах смислотворчості, самовизначення, самореалізації особистості.

Слід зазначити, що теорія взаємодії вбирає у себе широке коло соціологічних, культурологічних, психологічних, педагогічних проблем, пронизує усі сфери людської культури, виступає духовною цінністю, як засіб формування культурних феноменів: у гносеології — діалектики, герменевтики; у етиці — відповідальності і морального вчинку; у естетиці — сприйняття і творення мистецьких явищ, у педагогіці — духовного і особистісно орієнтованого виховання і навчання. Взаємодія виступає «узагальнюючим засобом існування культури і людини в культурі», «якщо спілкування є результатом взаємодії суб'єктів і виявляє їхню нову цілісність — «ми», за своєю природою воно стає творчою діяльністю» (М. Каган). На думку вченого, сприйняття унікальності партнера, переживання його цінності і надання йому свободи є визначальними факторами спілкування, а їх відсутність веде до перетворення спілкування на якийсь інший вид міжособистісної взаємодії [2]. Важливим при цьому є комунікативна, перцептивна та інтерактивна складові спілкування, які тісно пов'язані з трьома основними сферами психіки: пізнавальною, емоційною, мотиваційно-рольовою. Залежно від типу (суб'єкт-суб'єктне, суб'єкт-об'єктне) спілкування вчителя може бути функціонально-рольовим або особистісно орієнтованим.

Особистісно орієнтоване спілкування є складною психологічною взаємодією, що спрямована на розвиток особистості учня. Така взаємодія вимагає високого рівня *внутрішньої детермінованої активності особистості*, здатності не йти за об-

ставинами, що складаються в педагогічному процесі, а самостійно створювати ці обставини, виробляти свою стратегію, свідомо і планомірно удосконалювати себе.

Виконавсько-фахова підготовка студента передбачає дієву творчу взаємодію з викладачем, цілеспрямовану роботу над створенням художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів. Цей процес є складним і суперечливим, у ньому переплітаються свідоме та інтуїтивне, уява і мислення, емоційне захоплення і копітка праця. Крім того, реалізація виконавського задуму органічно пов'язана з активним *творчим пошуком* проникнення у художній образ музичного твору, усвідомлення його смислової структури, відтворенням на художньому рівні задуму музичного твору, такому ж неповторному, як творчий, композиторський.

У цьому сенсі завданням викладача є формування ціннісно-смислових орієнтацій студента щодо спілкування з творами мистецтва. Співтворчість викладача і студента виявляється у «співпереживанні успіху чи неуспіху діяльності студента, у передбаченні її результатів, у прагненні *забезпечити успіх* як найважливіший чинник мотивації діяльності студента» [4, с. 72].

Специфічною особливістю взаємодії у системі «викладач — твір мистецтва — студент» є детермінація системи зовнішніх впливів на студента і системи внутрішніх перетворень його фахової свідомості, оскільки така взаємодія «ґрунтується на рефлексивних діях викладача і студентів, сприяє процесу їхніх особистісних перетворень». На думку В. Орлова, цей процес, на відміну від традиційного вивчення (засвоєння) художнього твору, відбувається за умов міжсуб'єктного спілкування мовою самого мистецтва як концентрованого виразу людської духовності. При цьому дослідник підкреслює, що ефективність та якість фахового становлення майбутнього вчителя музики зумовлені рівнем художньо-педагогічної культури викладача навчального закладу, з яким він вступає у спілкування, тієї ролі, яку викладач відводить творам мистецтва у навчально-виховному процесі, особливостями художньо-естетичного спілкування [5, с. 143].

Отже, у процесі творчої взаємодії викладача і студента оптимально поєднується вплив зовнішніх факторів і системи внутрішніх особистісних перетворень студента, поступово формується досвід духовної діяльності свідомості студента щодо спілкування з музичним мистецтвом.

Дослідження з теорії та методики музичного виховання висвітлюють різні аспекти *художньо-творчої* взаємодії викла-

дача і студента у процесі музичного навчання. У працях дослідників Б. Асаф'єва, Е. Абдулліна, Л. Арчажнікової, В. Петрушина, Г. Тарасова, Б. Яворського зазначається, що творча взаємодія викладача і студента з приводу художньо-педагогічних явищ і ситуацій має свої специфічні особливості і певним чином впливає на розвиток творчого мислення.

Справді, адекватність переживання та осмислення музичного твору, високий рівень творчого сприймання (розуміння) музики неодмінно передбачає творчу активність викладача і студента, здатність суб'єктів міжособистісної взаємодії до ідентифікації з музичними образами, системою художнього мислення різних за стилем авторів. Викладач закладає основу «внутрішнього художнього бачення» студента, його художньо-педагогічного мислення у процесі спільних творчих пошуків точної передачі авторського задуму музичного твору.

На думку М. С. Кагана, «в мистецтві відбувається... органічне злиття чотирьох основних видів діяльності, в результаті чого народжується його п'ятий вид, художній...; естетичною цінністю він стає тільки в тому випадку, коли всі відтінки, всі деталі художнього образу створюються душею двох індивідуальностей, духовною силою їх творчої уяви, естетичних переживань і натхнення» [3]. Учений вважає, що «твір мистецтва «відкритий» для співтворчості людей, і у процесі сприймання вони повинні пережити, інтерпретувати, «прикласти» його до свого досвіду і духовного світу, тим самим продовжуючи творчий процес, розпочатий художником» [2, с. 262].

У процесі педагогічної взаємодії викладачу важливо наблизити студента до відчуття радості і задоволення від творчого виконавського процесу, стимулювати його потребу розкрити змістовними засобами мистецтва власні творчі можливості, впливати на «діяльність музично-сенсорних систем і режим функціонування діяльнісно-творчих та рефлексивно-оцінних процесів» студента [1, с. 29].

Створенню ситуації «творчого зараження» сприяє «ескізне» ознайомлення студентів із імпровізаційним варіантом музичного твору, аналіз метро-ритмічних та ладо-гармонічних особливостей, характерних рис стилю певного музичного твору, гра власних варіантів імпровізацій на певну тему; створення різних композицій на один і той же літературний текст та порівняльний аналіз цих творів під кутом зору музичної «семантики» та образно-поетичного змісту тощо. Рівень імпровізаційно-творчих завдань (ступінь складності варіативних креативних завдань) може коригуватися стосовно музичних

здібностей, імпровізаційно-творчих можливостей студента, його індивідуальних властивостей тощо.

Завданням викладача є забезпечення такого художньо-творчого простору взаємодії у процесі імпровізаційно-творчої діяльності, який передбачає підтримку вільного, спонтанного творчого волевиявлення студента, поєднання його творчого мислення з інтуїтивним, створення ситуацій пошуку певних виконавських засобів, які притаманні саме його неповторному творчому баченню «на рівні митця», його відчуттям, з можливістю виходити за межі «часу та простору, підніматися до стану Вищого (творчого) «Я» (О. Мелік-Пашаєв).

«Поєднання емоційного і смислового поля» [7, с. 56] у «єдність багатоманітності» [7], прагнення до «об'єктивзації» особистісного смислу через узгодження його з ціннісно-смысловим полем композиторського твору сприяє духовно-творчому взаєморозумінню та взаємозбагаченню викладача і студента як суб'єктів творчої взаємодії. У цьому сенсі забезпечення переживання емоції задоволення від гедоністичного результату творчого процесу не тільки стимулює цілеспрямовану активність майбутнього вчителя музики, але й є фактором інтелектуального та емоційного задоволення, духовного зближення, взаєморозуміння з викладачем.

З цього випливає, що музичний твір, як форма композиторського висловлювання, є тією духовною субстанцією, яка орієнтована на свідомість суб'єктів, що його сприймають, і тільки за умов співпереживання і співтворчості «авторський» зміст отримує певне смислове навантаження.

Отже, творча взаємодія викладача і студента у процесі художньо-педагогічної інтерпретації музичних творів передбачає:

- емоційне та інтелектуальне осягнення музичної ідеї, створення на цій основі цілісного уявного художнього образу, тобто матеріалізації «ідеальної моделі» твору в реальному звучанні шляхом пошуку доцільних виконавських засобів, адекватних «закладеному» у музичному тексті комплексу інтонаційної інформації [7, с. 11];
- активізацію уваги студента на відчутті самоорганізації «протікання» звуку у часі, засвоєнні метро-ритмічних особливостей, ритмо-пульсації певного твору, суб'єктивних слухових уявленнях майбутнього педагога-виконавця (туше, інтонація, тембр, педалізація, диференціація звучності, фактури);

- досягнення інтонаційної виразності мелодичного руху; залучення до мистецтва «співу» на фортепіано;
- розуміння логіки мелодичного розвитку: елементів формотворення, «дихання», цезур, пауз, здатність до відчуття руху мелодичної енергії, інтонаційних тяжінь, кульмінацій, змін фаз емоційної напруги та ослаблення; опанування розмаїттям виражальних засобів (артикуляції тощо);
- постійного розвитку та удосконалення інтонаційного, ладо-гармонічного, метро-ритмічного та поліфонічного слуху студента.

Під час практичних занять із викладачем у студентів формуються такі професійні установки, як широкий музичний кругозір, система естетичних ідеалів і оцінок, музично-художній смак, здатність до ініціативної творчої праці над змістом та формою музичних творів; варіювання методів педагогічного впливу сприяє гнучкому диференційованому і планомірно-му розвитку творчої індивідуальності студента.

Зважаючи на те, що художньо-творчі параметри слугують основою для успішної *презентації* студентом музичного твору, у процесі організації навчальної взаємодії необхідним є «залучення суб'єктивної сфери студента до орбіти музичної діяльності» [7, с. 56], з метою передачі ним власного творчого художньо-творчого виконавського досвіду школярам.

У світлі викладених вище позицій організація творчої взаємодії викладача і студента для успішної реалізації його творчих можливостей у процесі інструментально-виконавської підготовки передбачає врахування таких умов:

- спрямування емоційного та перцептивно-інтелектуального осмислення творів мистецтва у річище активного процесу співтворчості викладача і студентів (Ф. Бузоні, А. Моль, С. Фейнберг);
- організаційно-педагогічні дії з боку викладача мають враховувати інтеграцію елементів філософського осягнення музики, елементів співтворчості викладача і студента, індивідуальної виконавської творчості студентів та забезпечувати можливість самоконтролю;
- до арсеналу імпровізаційно-творчих завдань студентів слід залучати композиторські форми роботи, які передбачають вміння оперувати внутрішньо-слуховими процесами та процесами музичного мислення, гармонійними уявленнями, зосереджувати увагу на забезпечення його особистості «ціннісними емоціями» (Б. Додонов);

- педагогічна ситуація успіху та міжособистісного спілкування є оптимальною для підтримки процесу актуалізації духовно-творчого (креативного) потенціалу студентів, сприяє переходу до вільної самопрезентації їхніх творчих задумів і передачі ними власного творчого художньо-творчого виконавського досвіду школярам.

Здійснений теоретичний аналіз та узагальнення наукових положень щодо означеного феномену дає змогу визначити, що у процесі творчої взаємодії з викладачем детермінується система зовнішніх педагогічних впливів на студента і система внутрішніх перетворень його фахової свідомості. Уміння організувати пізнавальні, оцінювальні та творчі дії студента, створення атмосфери творчого партнерського спілкування між педагогом і студентом, орієнтація студента на успіх і духовне зростання поступово перетворюються на домінуючу ціннісно-смыслову позицію особистості майбутнього вчителя музики, виступають засобом його професійного самоствердження і творчого самовираження.

Проведена робота не висвітлює всіх аспектів проблеми. Подальшого наукового розвитку потребує вивчення духовно-світоглядних концепцій забезпечення художньо-творчої взаємодії головних суб'єктів музично-освітнього простору.

Література

1. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности / Л.Л. Бочкарев. — М. : Классика XXI, 2008. — 352 с.
2. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М.С. Каган. — М. : Политиздат, 1988. — 319 с.
3. Каган М.С. Социальные функции искусства / Моисей Самойлович Каган. — Л. : Знание, 1978. — 188 с.
4. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / Виктор Абрамович Кан-Калик, Николай Дмитриевич Никандров. — М. : Педагогика, 1990. — 144 с.
5. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Валерій Федорович Орлов // Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — Київ, 2004. — 45 с.
6. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : монографія / Галина Микитівна Падалка. — К. : Освіта України, 2008. — 274 с.
7. Ражников В.Г. Динамика художественного сознания в музыкальном обучении : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / В.Г. Ражников. — М., 1993. — 70 с.

В статье раскрыты организационно-методические основы творческого взаимодействия преподавателя и студента в процессе инструментально-исполнительской подготовки. Выделены этапы формирования художественно-смысловой позиции студента и педагогические условия,

которые обеспечивают успешную реализацию его творческого потенциала в музыкально-исполнительской деятельности.

Ключевые слова: организационно-методические основы, творческое взаимодействие, художественно-смысловая позиция.

A. V. Zaitseva

Organizational and Methodic Fundamentals of Creative Interaction of Teacher and Students in the Process of Instrumentational Training

M.P. Drahomanov National Pedagogical University of Ukraine (11 Turhenivska Str., Kyiv, Ukraine).

Theoretical analysis and generalization of the scientific provisions of the studied phenomenon have allowed the author to specify that in the process of creative interaction of students with teacher, the external system of pedagogical influence on the student and the system of internal transformations of his professional consciousness are determined. During practical classes, students form professional qualities such as a broad musical horizon, a system of aesthetic ideals and assessments, musical-artistic taste, the ability to perform creative work on the content and form of music. Varying methods of pedagogical influence promotes flexible, and systematic development of the creative personality of the student. The ability to organize educational, evaluative and creative activity of the student, create an atmosphere of partner communication between teacher and students, orient students on success and spiritual growth should be one of the main abilities of the educator. The educator should form the semantic position of the future teacher of music, acting favored by his professional self-assertion and creative self-expression.

Keywords: organizational and methodical bases, creative interaction, artistically semantic position.

References

1. Bochkarev, L.L. (2008). *Psikhologiya muzykalnoi deiatelnosti* [The psychology of music activity]. Moscow: Klassika XXI.
2. Kagan, M.S. (1998). *Mir obshcheniia: Problema mezhsubiectnykh otnoshenii* [The world of communication: The problem of intersubject relationship]. Moscow: Politizdat.
3. Kagan, M.S. (1978). *Sotsyalnyie funktsii iskusstva* [Social functions of art]. L.: Znaniie.
4. Kan-Kalik, V.A. & Nikandrov, N.D. (1990). *Pedagogicheskoe tvorchestvo* [Pedagogical creativity]. Moscow: Pedagogika.
5. Orlov V.F. (2004). *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinogo stanovleniia maibutnih uchyteliv mystetskykh dystsyplin* [Theoretical and methodological foundations of professional formation of future teachers of artistic disciplines]. Kyiv.
6. Padalka, G.M. (2008). *Pedagogika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladaniia mystetskykh dystsyplin)* [Art education (Theory and methods of teaching art subjects)]. Kyiv: Osvita Ukrainy.
7. Razhnikov, V. G. (1993). *Dinamika hudozhestvennogo soznaniia v muzykalnom obuchenii* [Dynamics of artistic consciousness in the music education]. Moscow.